

3 Kända ombyggnader, förändringar och underhållsarbeten

3.1 Källor och litteratur

Bonnier, Ann Catherine, *Kyrkorna berättar, Upplands kyrkor 1250-1350*, Uppsala 1987.

Ehn, Ola, 1. *Vaksala kyrka, Upplands kyrkor 107*, Uppsala 1962. 2. Andra omarbetade upplagan 1977.

Nilsén, Anna, *Vaksala kyrka, Upplands kyrkor ns 1:4*, Uppsala 1992.

Uppland, Landskapets kyrkor (ULK), Forskningsprojektet sockenkyrkorna, Stockholm 2004

Upplandsmuseet (UM): handlingar i topografiska arkivet.

3.2 Kronologisk förteckning

Årtal	Händelse	Källa
1100-t	Vaksala kyrka uppförs som en romansk kyrka med västtorn och smalare kor.	Bonnier s 289, Ehn 1 s 116
Ca 1250	Det romanska koret revs och kyrkan byggdes ut åt öster till sin nuvarande längd. Koret fick samma bredd som långhuset. Troligen byggdes även sakristian åt norr.	Ehn 1 s 116 f
Ca 1300	Genomgripande ombyggnad gav kyrkan helt ny karaktär enligt höggotikens ideal. Långhusets väggar byggdes på till nuvarande höjd. Den södra och östra kormuren nybyggdes och koret fick en hög resning. Spetsbågiga, tegelomfattade fönster togs upp i söder och öster. En stor tegelport togs upp mot norr. Invändigt gjordes enkla, dekorativa målningar. Innertaket utgjordes av trätunnvalv eller öppen takstol.	Ehn 1 s 119
Ca 1350	De fyra ribbvalven, som täcker långhus och kor, tillkom. Valvet i tornets bottenvåning tillkom troligen samtidigt liksom tegeltrappan upp i tornet.	Ehn 1 s 120
1400-talet	Vapenhus byggdes, ett mot söder och ett mot norr. Norra kapellet uppfördes och något senare byggdes det s.k. Andreaskapellet mot söder. Kyrkan försågs med en profilerad taklist av tegel. Nya takstolar byggdes och taket täcktes med munk- och nunnetegel. Tornet förhöjdes med tegelmurar och en ny tornspira byggdes. Kyrkboden i tegel uppförs. Enligt ett rekonstruktionsflörsdrag av Ola Ehn hade den trappstegsgavlar. Ingången låg på kyrkogårdssidan. och nåddes via en träloftgång.	Ehn 1 s 120 f UM
1634-35	Kyrkbodens tak byggs om och trappstegsgavlarna tas bort. Tegeltaket läggs om.	UM
1670-talet	Det tunga tegeltaket på kyrkan byttes mot spåntäckning.	Ehn 1 s 122
1687	Ett orgelpositiv införskaffas till kyrkan	UM
1689-92	Den nuvarande tornspiran byggdes.	Ehn 1 s 122
1725	Barockpyramider och förgyllda skrank tillkom på de främre bänkskärmarna.	UM

1749	Kyrkklockorna flyttades in i tornet. De hängde tidigare i en klockstapel på kyrkogården som revs 1749. Den stora öppningen i tornets övre och södra del tillkom samtidigt.	Ehn 1 s 122
1760	Kyrkboden byggs om till sockenmagasin. Mellanvåningens båda valv revs och trägolv för vinden lades in. Inredning i form av stora sädesbingar tillkom.	UM
1786	Kyrkbodens tegeltak ersattes med spåntak.	UM
1788	De stora tornöppningarna, ljudgluggarna, åt väster och norr tillkom.	Ehn s 122
1793-95	Kyrkan byggdes om och restaurerades enligt nyklassicismens smak. De båda vapenhusen revs och portalerna vid dem murades igen. Nuvarande ingång i väster tillkom. Äldre fönster förstörades och nya togs upp vid de gamla ingångarnas plats. Tornets överdel vitmålades och tornuret tillkom. Invändigt kalkades målningarna över. De medeltida sidoaltarna i koren togs bort och ersattes av bänkar. En ny inredning i klassicistisk stil tillkom. Bl.a. en ny altarprydnad som ersatte det medeltida altarskåpet. Nya nummertavlor. Det medeltida altaret revs också och ersattes av ett nytt.	Ehn s 122 f, Nilsén s 144 f. UM
1795	Predikstolen utförs av stadskassören J Westberg, Uppsala. Kalkstensgolvet lades. Det ersatte ett gammalt tegelgolv.	Ehn 2 s 13, 20
Ca 1805	Orgelpositivet från 1687 såldes.	UM
1806	Den stora läktarorgeln byggdes av Olof Schwan, fasaden ritades av Olof Tempelman.	Ehn 2 s 14
1834	Den medeltida bogårdsmuren med tre stigluckor rivs och ersätts av en ny stenmur. På 1830-40-talen planteras även träd på kyrkogården och grusgångar anläggs. Kyrkbodens huvudingångar flyttas från kyrkogårdssidan till landsvägssidan där även den stora stentrappan tillkommer.	Ehn 2 s 22.
1883	Nya gjutjärnsbågar till fönstren skänktes av bröderna Bolinder.	Ehn 1 s 123
1929	Stor restaurering av kyrkan genomfördes efter förslag upprättat av arkitekten Erik Fant. Den berörde främst interiören. Restaureringen hade planerats ända sedan 1905. 1929 togs de överkalkade målningarna fram. Fönsteröppningarna minskades i storlek och korfönstret murades igen. Det medeltida altarskåpet placerades åter på högaltaret som nymurades mot östväggen. Bänkinredningen byggdes om. Södra korsarmen inreddes till dopkapell, kallat Andreaskapellet, och försågs med väggfasta bänkar. En altarskiva från korgolvet flyttades till dopkapellet där även en nisch i östra väggen återupptogs. Framför nischen murades ett nytt altare upp. Ett podium i kalksten byggdes vid dopfunten. Kyrkans fasta inredning marmoreringsmålades och fick sitt nuvarande utseende. Orgeln renoverades och läktaren förminskades och barriären byggdes om. De främre bänkskärmarna försågs med barockpyramider och förgyllda, utsirade skrank. Två nya väggar i halvtstens tegel murades upp i valvbågen mellan vapenhus och långhus. Elvärme och belysning installerades. Elcentral placerades i tiondebodens källare. Utvändigt gjordes omfogning av murar och lagning av sprickor. Putsen på sakristians östra fasad togs bort, ny puts gjordes runt fönster och portöppningar, nya fönsterbleck av koppar.	Nilsén s 146, Ehn 1 s 123. UM

1936	Ett orgelpositiv från 1687 deponerades till Vaksala kyrka. Positivet tillverkades ursprungligen för kyrkan.	UM
1953	En avgjutning av kyrkans medeltida dopfunt, förvarad i Statens historiska museum, görs och placeras i Andreaskapellet.	Ehn 2 s 18
1956	Ola Ehn beviljas tillstånd av Raä att företa undersökningar på kyrkogården i syfte att utröna var de rivna vapenhusen och stigluckorna legat.	UM
1960	Hela yttertaket byggdes om och försågs med nya takstolar. Taket täcktes med sågade, tryckimpregnerade spån. Murkrönen pågöts med betong. Tornspiran förstärktes och riktades och belades med nya takspån. Stödpelarna vid tornets sydvästra hörn togs bort. Ny orgel införskaffades och placerades i dopkapellet. Den ersatte det gamla orgelpositivet. Tiondebodens takstolar förstärktes och täcktes med nya takspån.	Nilsén s 146 UM
1964	Arkitekten Ragnar Jonsson upprättar program för restaurering av kyrkan. Förslaget godkändes av Byggnadsstyrelsen 1966. Byggnadsstyrelsen lämnar tillstånd till installation av telefon i kyrkan.	UM
1967	Altarskåpet konserverades.	UM
1969-70	Restaureringen enligt förslag av arkitekt Ragnar Jonsson genomförs. Restaureringsförslaget upprättades i samarbete med Bjerking AB. Väggar och valv rengjordes och målningarna konserverades av konservator Bengt Grandin. Även bänkar, altarring, predikstol, psalmnummertavlor och vapensköldar renoverades av konservator. Nya källarlokalerna inreddes under sakristian och norra kapellet. En sedan länge igensatt port i norra korväggen öppnades. I samband med det fick den norra korbänken förkortas. Läktaren byggdes till åt öster och försågs med ny barriär. Vägfasta bänkar i södra kapellet togs bort. Ett rum för kören inreddes en trappa upp i tornet. Nya förrådsutrymmen gjordes två trappor upp i tornet. Altaret i dopkapellet togs bort och även de vägfasta bänkarna vilka ersattes av lösa stolar. Barockpyramiderna framme i koret flyttades till dopkapellet. De bakersta bänkarna under läktaren togs bort. Fotstöden i bänkarna borttogs. Ny ytterport sattes in i entrén till vapenhuset och ett vindfång byggdes. Elvärmsystemet byttes ut liksom alla elledningar och belysningen kompletterades. I tiondebodens källare inrymdes toaletter. Elebelysning installerades och ny elcentral för kyrkan placerades i källaren. Dränering samt betonginjektering av grundmur och trappor utfördes. Vidare foglagning av tegelmurar med kalkbruk. Blinderingarna putsrenoverades och avfärgades.	Nilsén s 146 UM
1970	Utvändig renovering utfördes 1970. Då fogkompletterades murarna. Putsade ytor omfärgades. Hängrännor och stuprör sattes upp över den nya kordörren. Plåtavtäckningarna på fönsterbänkarna byttes ut.	UM
1971	Plattbeläggning på gången mellan tornet och kyrkogårdsgrinden kommer till.	UM
1969-1972	Förslag till utvidgning av kyrkogården upprättas. Ny stadsplan för detta upprättas 1972.	UM

1984	<p>Ny orgel byggdes men den gamla orgelfasaden behölls. Läktaren utvidgades och läktarbarriären byggdes om. Arkitekt för ombyggnaden var Ulf Oldaeus.</p> <p>Ritingar till ekonomigård med ny ekonomibygnad upprättas av Uppfeldt Wallerstedt arkitektkontor. Gården placeras närmast norr om kyrkogården.</p>	UM
1986	Genombrott i kyrkogårdsmuren godkänns av Länsstyrelsen. Genombrottet görs på norra sidan mot ekonomigården.	UM
1987	Tillstånd till ny parkeringsplats vid nya kyrkogården lämnas av Länsstyrelsen.	UM
1989	Ett förslag till renovering upprättas av Bjerking ingenjörbyrå AB. Det omfattar bl.a. fönsterrenovering, lagning av fogar och sprickor i fasader, rengöring av väggar och valv, målningsbättring av inredningen, demontering av bänkarna i norra korsarmen samt rivning av trägolvet och läggning av nytt stengolv där. Vidare planerades demontering av främre bänkkvarteren. De skulle ersättas med stolar och trägolvet därstädes ersättas av sten.	UM
1993	<p>Tillstånd till ny ramplantering på urlunden lämnas av Länsstyrelsen. Markarbeten för ny åskledare görs på kyrkogården.</p> <p>Förslag till inre renovering upprättas av arkitekt Jerk Alton, Kumla. Det omfattar bl.a. ändrad skåpinredning i källaren under sakristian, ny inredning i vapenhuset med sittbänk och bokställ, nya stolar till Andreaskapellet, bänkskåp mm bakom bakre bänkkvarter, borttagande av korbänk, inrättande av förråd samt vidgande av altarringen och komplettering av belysning med nya armaturer och spotlights. Riksantikvarieämbetet beviljade tillstånd till åtgärderna.</p> <p>Konservator Rune Hammarling beviljas tillstånd av Riksantikvarieämbetet till konservering enligt program från 1991. Det omfattar predikstol, nummertavlor, bänkbarriärer, rengöring av valv och väggar.</p> <p>Bjerking AB upprättar förslag till yttre underhållsarbeten av kyrkan och tiondeboden.</p>	UM
2000	Mindre reparation av kyrkboden. Valvbågen över södra dörröppningen mot väster muras om. Fogkomplettering görs även på källaringången mot norr.	
2002	Tillstånd till nytt urngravkvarter lämnas av Länsstyrelsen enligt förslag upprättat av kyrkogårdsarkitekt Monika Sandberg.	UM

2002	Efter att ha erhållig Länsstyrelsens tillstånd år 2001 lät församlingen renovera norra kapellet och Andreaskapellet enligt förslag av arkitekt Lars Redegard, Kalv. I norra kapellet togs bänkkvarteret bort och rummet gjordes om till ett rum för mindre andakter, kallat Mariakapellet. Det försågs med nytt flyttbart träaltare. Brädgolvet behölls och kompletterades med nytt trägolv i sidogången. Ett nytt förvaringsskåp placerades mot bänkarna till långhuset. Nya radiatorer placerades mot norrväggen. Kapellet möblerades med lösa stolar. I fönstret placerades ett nytt träkors. I Andreaskapellet togs podiet till dopfunten bort och golvet lagades med kalksten. Nedersta delen av dopfuntens fot togs bort. Bakom orgeln placerades ett nytt förvaringsskåp. Arbetena utfördes av IR Bygg, måleriarbeten av Cay Fredriksson som även rengjorde den äldre draperimålningen på väggarna i Mariakapellet.	UM
2003	Länsstyrelsen gav tillstånd till uppsättande av Mariaikon i norra korsarmen samt flytt av vävnader till dopkapellet. Nya belysningsinstallationer gjordes efter förslag av Stefan Wiktorsson, Ljusdesign AB, Gävle. Ljus Kronorna kompletterades med en specialarmatur. Ljusförstärkningen i koret från 1990-talet togs bort. Dessutom kompletterades med riktade strålkastare i koret. Vidare tillkom ny piedestal för dopskål, ny psalmnummertavla och ljusbärare, enligt ritning av arkitekt Lars Redegard. I Andreaskapellet gjordes ny piscina.	UM UM